

**Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί οἱ «ἄλλοι» (έτεροδόξοι,
σχισματικοί, έτερόθρησκοι, ἀδιάφοροι, ἀγνωστικιστές καί μετανάστες).**

ὑπό Μητροπολίτου Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Σαββάτου
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁ διάλογος εἶναι βασικό προσδιοριστικό στοιχείο τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό ἀλλά καί τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους. Ὁ διάλογος μπορεῖ νά γίνει ἡ βάση γιά μία έντονότερη ἀναζήτηση καί βίωση τῆς Ἀλήθειας, ἐπειδή εἶναι παγκοίνως ἀποδεκτό ὅτι ἀποτελεῖ τό πιό ἀποδεκτό καί συγχρόνως ἀπαραίτητο μέσο, προαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, σ' ἓνα συνεχῶς μεταβαλλόμενο κόσμο, καί συγχρόνως ἀνάδειξης τῆς Ἀλήθειας. Καμμία ἄλλωστε θρησκευτική πίστη δέν δικαιώνει τήν ὑπαρξή της μόνο καί μόνο μέ τόν ἰσχυρισμό ὅτι κατέχει τήν Ἀλήθεια. Πρέπει νά δείξει καί νά ἀναδείξει, μέσα ἀπό τόν διάλογο, ὅτι ὑπάρχει γιά νά ἀπαντᾷ στά βαθύτερα ὑπαρξιακά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί συγχρόνως νά τόν ἐλευθερώνει ἀπό αὐτά.

Ἡ σταθερή ἀνάπτυξη τοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος σχετίζεται μέ τόν ἄνθρωπο καί τήν Ἀλήθεια, ἀπαιτεῖ : α) Τόν διαθρησκευτικό διάλογο, ὡς μέσο πρὸς διερεύνηση καί προσδιορισμό τῶν στοιχείων ἐκείνων, τά ὅποια μποροῦν νά ὀριοθετήσουν τίς σχέσεις τῶν ἐθνῶν καί τῶν θρησκειῶν, μέ σκοπό τήν καταλλαγή καί τήν εἰρηνική συνύπαρξη. β) Τόν ἐπαγωγικό διάλογο μέ τούς έτεροδόξους, ὡς ἀμοιβαία ἔκφραση πεποίθησης γιά ἀνάδειξη τῆς κοινῆς Ἀλήθειας, μέ βάση τήν κοινή παράδοση, πρῖν δηλαδή ἀπό κάθε μεταρρυθμιστική ἢ ὁμολογιακή ἀπόκλιση ἢ σχισματική ἔκπτωση, καί μέ

ιδιαίτερο σκοπό, τήν πεποίθηση ὅτι ἡ ἀπομόνωση ἐρημώνει τήν κοινωνία μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν καί τῶν Ὁμολογιῶν καί ὁ ἀποκλεισμός διασπᾶ τήν κοινή προσπάθεια ἀντιμετώπισης τῶν συγχρόνων προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἢ μή ἐπίλυση τῶν ὁποίων ὀδηγεῖ σέ ἀδιέξοδο. γ) Τόν ἐνδορθόδοξο διάλογο, ὡς ὄντολογική ἔκφραση τῆς δυναμικῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, δηλαδή τῆς ὀρθοπραξίας καί τήν ἀπόρριψη κάθε ιδεολογικοῦ κομπορμιμοῦ.

Ὁ διάλογος, ὑπό αὐτήν τήν προοπτική, προβάλλεται, ὄχι ὡς μία ἐναλλακτική ἐπιλογή ἀνάμεσα σέ ἄλλες μορφές ἐπικοινωνίας, ἀλλά ὡς τό ἀποκλειστικό μέσο γνώσης καί κοινωνίας μέ τούς ἄλλους, τούς ξένους, τούς ἕτερους ἢ τούς πάροικους ἀλλά καί ὡς ἡ ἐπιτακτική ἀνάγκη τῆς ἱεραποστολικῆς ἀποστολῆς τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί φανέρωσης τοῦ ὀρθόδοξου βιώματος, πού δέν εἶναι ἄλλο ἀπό τόν τρόπο τῆς ὑπαρξιακῆς ἔκφρασης τῆς ἐμπειρίας τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκεκαλυμμένης Ἀλήθειας, δηλαδή τοῦ γεγονότος τῆς πίστεως.

Ἡ κατάθεση τῆς ἐμπειρίας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μέσα ἀπό ἕναν διάλογο, καί ὡς μία διαρκῆ μαρτυρία καί φανέρωση τῆς διδασκαλίας πρὸς τόν "κόσμο", ἐπιβεβαιώνει τόν δυναμισμό τῆς παρουσίας Της στό σήμερα, ὄχι ὡς ἕνα μοντέλο κάποιου ιδεολογικοῦ μανιφέστου, ἀλλά ὡς τόν αὐθεντικό τρόπο ζωῆς καί ὑπαρξης τῶν ἀνθρώπων. Ὁ λόγος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ὡς λόγος θεολογικός μορφολογεῖ εὐχαριστιακά τήν Ἀλήθεια τοῦ κηρύγματός Της καί τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν μηνυμάτων Της πρὸς τόν κόσμο, δίνει νοητικό περίβλημα καί φραστική διατύπωση στή διδασκαλία Της, ὀριοθετεῖ δηλαδή τό «Πιστεύω» καί προσδιορίζει τά πιστευτέα καί πρακτέα στήν καθημερινή ζωή. Μέ τόν τρόπο αὐτό ὁ

θεολογικός διάλογος γίνεται αφενός ή πιό γνήσια φωνή τής Ἐκκλησίας, μέ τήν όποιάν ἔρχεται αὐτή πιό κοντά στόν "κόσμο" καί αφετέρου ό πιό γνήσιος τρόπος ἔκφρασης τής βιωματικῆς ἐμπειρίας, ὥστε ό ἄνθρωπος καί ό κόσμος νά ἐπιτύχει ἕναν διάλογο κοινωνίας καί ζωῆς μέ τήν Ἀλήθεια.

Γιά τήν Ὁρθοδοξία οἱ ἐπαφές, οἱ συνομιλίες, οἱ συνεννοήσεις, καί μέ μιά λέξη ό διάλογος, εἶναι πράξεις συνυφασμένες μέ τό εἶναι Της. Στό χῶρο τῶν σχέσεων Της μέ τόν λοιπό χριστιανικό ἢ μή χριστιανικό κόσμο, αὐτή τήν τακτική καλεῖται νά προσφέρει καί προσφέρει χωρίς δισταγμό. Αὐτή ἢ ἴδια καλεῖ τήν «ἄλλη» πλευρά σέ κάθε μορφῆς συνεννοήσεις, συνομιλίες, συζητήσεις καί ἀναμετρήσεις ἀκόμη, ἀρκεῖ ὅλα αὐτά νά γίνονται καί νά ἀποβλέπουν στήν ὑπηρεσία, στήν ἐπικράτηση καί στήν ἀποδοχή τής Ἀλήθειας, τῶν όποιῶν ὑπεραμύνεται ἢ ἴδια, πιστεύουσα ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι οἱ τρόποι αὐτοί ἀποτελοῦν τό καλύτερο, κατά τό ἐνόν, «ἐργαλεῖο» γιά τήν καλλιέργεια οἰκοδομητικῶν σχέσεων πρός τούς ἔξω. Σέ κάθε φάση ὅμως ἐπικοινωνίας καί διαλόγου πρέπει νά ἰσχύουν οἱ ἀρχές τής εὐκρίνειας, τής ἐντιμότητας καί τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ.

Α Ὁ ἐνδορθόδοξος διάλογος.

Ὁ λόγος ἐν πρώτοις γιά τόν ἐνδορθόδοξο διάλογο ἀναφορικά μέ τόν σύγχρονο προβληματιζόμενο ἄνθρωπο. Καί τέτοιος εἶναι ό κάθε ἄνθρωπος τής κάθε γωνιάς τής γῆς, εἴτε ἀνήκει στήν Εὐρώπη ἢ στήν Ἀσία ἢ στό Νέο Κόσμο ἢ στόν Τρίτο Κόσμο. Αὐτό, νομίζω εἶναι σαφές καί δεδομένο. Γι' αὐτόν, λοιπόν, τόν σύγχρονο προβληματιζόμενο ἄνθρωπο ὑπάρχει, καί πρέπει νά ὑπάρχει πάντοτε, ἕνας καλά συγκροτημένος «ορθόδοξος

θεολογικός λόγος», επίκαιρος, σαφής και έπιτακτικός. Άς δοῦμε, ὅμως τί εἶναι αὐτός ὁ «ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος».

Εἶναι γνωστό πόσο καταστροφικά λειτουργεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερα γιά τόν ἑαυτό του καί πόσο ὀλέθρια καταγράφονται τά σύγχρονα γεγονότα εἰς βάρος μιᾶς πιό ἀνθρώπινης ζωῆς καί μιᾶς πιό ἐλπιδοφόρου προοπτικῆς γιά τήν αὔριο. Αὐτά ἰσχύουν σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς. Από τήν πολιτική ὡς τήν οἰκονομία, ἀπό τόν χῶρο τῆς θρησκείας καί τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν ὡς τίς ἀπαιτήσεις τῆς ἠθικῆς καί τήν κρίση τῶν ἰδεολογιῶν σήμερα, ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν ἔρευνα ὡς τήν τεχνολογία καί τήν παραγωγικότητα, ἀπό τά θέματα τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἰσότητας καί εὐνομίας ὡς τήν ἄρνηση κάθε λογικῆς καί δεοντολογίας στό χῶρο τῆς οἰκολογίας καί τῆς διασώσεως τοῦ περιβάλλοντος κ.λ.π. Καί ἔτσι ἡ ζωή μας φορτίζεται, συνεχῶς καί πιό πολύ, ἀπό τό γεγονός, ὅτι λείπουν ἀπ' αὐτήν ἡ ἀνθρωπιά, ἡ ἀνεκτικότητα, ἡ τιμή τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, ὁ ἀλληλοσεβασμός, ἡ στοιχειώδης περιφρούρηση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἡ διασφάλιση τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, ἡ ἐγγύηση ὅλων τῶν ἄλλων ἐλευθεριῶν καί τελικά κι αὐτή ἀκόμη ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἀναφαίρετου δικαιώματος γιά μιά καλύτερη ζωή. Ὁ προβληματισμός σήμερα εἶναι καθολικός γιά ὅλους μας. Καί ἀσφαλῶς ἐμεῖς δέν ἀποτελοῦμε ἐξαιρέση.

Ἐπιτρέψτε μου λοιπόν σ' αὐτόν τόν προβληματισμό νά προτάξω σέ μερικές συμπερασματικές γραμμές, ὅτι σχετίζεται μέ τόν «ὀρθόδοξο θεολογικό λόγο».

α) Ὁ θεολογικός λόγος τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερα πρέπει νά ἔχει βάθος καί οὐσιαστικό περιεχόμενο. Νά ἀπηχεῖ, γνήσια καί αὐθεντικά,

τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία καί παράδοση. Νά εἶναι καλά σταθμισμένος καί μελετημένος. Νά ἔχει σαφήνεια, λογική, πειστικότητα, ρεαλισμό. Καί νά μιλεῖ γιά τό Θεό, τόν «οὐ μακράν ἀπό ἑνός ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα» (Πράξ. ΙΖ', 17, 27) καί γιά τό ὅτι «ἀδύνατον ψεύσασθαι τόν Θεόν» (Ἐβρ. ΣΤ', 18), ὥστε νά εἶναι θεμελιωμένη καί ὀλοκληρωμένη ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ προβληματισμένου ἀνθρώπου στήν Ἀλήθεια πού ἐκφράζει.

β) Ὁ θεολογικός λόγος τῆς Ὀρθοδοξίας σήμερα πρέπει νά νοιώθει τά προβλήματα καί τίς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Νά μήν εἶναι λόγος ἐξώκοσμος, ξεπερασμένος, ξερός καί ἀπόηχος. Νά πιάνει τά «σημεῖα τῶν καιρῶν» καί νά δείχνει δρόμους καί λύσεις στά προβλήματα.

γ) Ὁ θεολογικός λόγος τῆς Ὀρθοδοξίας, μέσα σέ ἕνα κόσμο ὅπου δοκιμάζεται σκληρά ἡ εἰρήνη, πρέπει νά εἶναι ὄχι μόνο λόγος παρηγοριᾶς καί στηρίξεως ἀλλά καί λόγος πού ἐμπνέει τήν καταλλαγή, τή συνεννόηση, τό διάλογο, τήν τιμιότητα στίς ἐπαφές καί τίς διαπραγματεύσεις, τήν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη στίς ἀνθρώπινες σχέσεις.

δ) Ὁ ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος, μέσα στήν τεράστια κοινωνική καί οἰκονομική κρίση πού μαστίζει τήν ἀνθρωπότητα, πρέπει νά προβάλλει τήν Ἐκκλησία ὡς θεσμό πού στέκεται στό πλευρό τῶν καταπιεσμένων καί τῶν πτωχῶν, πού δραστηριοποιεῖται ὀλοκληρωτικά μέ στόχο τήν ἀνακούφιση καί τήν σωτηρία τοῦ σημερινοῦ καί προβληματισμένου ἀνθρώπου.

ε) Ὁ ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος, μέσα στό στρόβιλο τῶν ἀλληλοσυγκρουόμενων ἰδεολογικῶν ρευμάτων, τῶν θρησκευτικῶν ἀνταγωνισμῶν, τῶν ὑποβαθμίσεων τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν καί τῆς χαλαρώσεως τῶν ἡ-

θῶν, τῆς ροπῆς τῶν ἀνθρώπων κάθε ἡλικίας, καί ἰδιαίτερα τῶν νέων σέ ποικίλες καταχρήσεις, πρέπει νά ἐμφανίζει τήν Ἐκκλησία ὡς ἕνα δυνατό καί φερέγγυο θεσμό πού διακηρύττει ὅ,τι ὑγιές καί καλό ὑπάρχει στή ζωή, περνώντας στόν σύγχρονο ἄνθρωπο μηνύματα ἐμπνευστικά, συναρπαστικά, αἰσιόδοξα, πού θά τόν καλοῦν σέ ἀμιλλα καί ἀγωνιστικότητα γιά τήν βελτίωση τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς του.

στ) Ὁ ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος, μπρός στίς ἀσύλληπτα ραγδαῖες ἐξελίξεις τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας, θά πρέπει νά προβάλλει τήν Ἐκκλησία ὡς θεσμό, ὁ ὁποῖος ξέρει νά ἐκτιμᾷ, νά ἀναγνωρίζει καί νά ὁμολογεῖ ὅ,τι καλό καί δημιουργικό ἔχει παρουσιάσει ὁ σύγχρονος πολιτισμός μας, ἀλλά καί πού θά ἔχει καί θά προβάλλει καί τίς δικές του ἀντιλήψεις, τίς δικές του διορθωτικές προτάσεις καί εἰσηγήσεις, τή δική του βιοθεωρία, γιά ἕνα ἄνθρωπο μέ ἠθική ἀξία καί γιά ἕνα κόσμο ἀνθρωπινότερο.

ζ) Ὁ ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος, τέλος, μέσα σ' ἕνα κόσμο ὅπου ἡ τεχνολογική ἀνθηση καί ὁ ἀδηφάγος καταναλωτισμός ὀδηγοῦν στόν ὀλέθριο μαρασμό, στήν πλήρη ἐξάντληση τῶν πόρων τῆς ζωῆς καί στήν καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος καί τῆς δημιουργίας, πρέπει νά καταστήσει σεβαστές τίς ἀρχές τῆς δεοντολογίας γιά τήν ἀκεραιότητα τῆς κτίσεως, γιά τό σταμάτημα τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς, γιά τόν περιορισμό τῆς ἀχαλίνωτης μανίας τῆς καταναλώσεως καί γιά τήν διατήρηση τῆς οἰκολογικῆς ἰσορροπίας τοῦ περιβάλλοντος. Ὁ θεολογικός λόγος θά διδάξει σ' ὅλους μας ὅτι «συνεργοί ἐσμεν τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορ. Γ', 9) καί ὄχι ὀλετῆρες τῆς δημιουργίας του, καί ὅτι κληθήκαμε νά γίνουμε «τῶν βιοτικῶν ἀγαθῶν οἰκονόμοι» καί ὄχι «δοῦλοι πονηροί καί ὀκνηροί» (Ματθ. ΚΕ', 26), πού

καταστρέφουμε τό «δοθέν ἡμῖν τάλαντον» γιά νά φθάσουμε στόν αὐτο-
ὄλεθρόν μας . Ἐτσι λοιπόν ὁ ὀρθόδοξος θεολογικός λόγος δέν ἔχει νά κάνει
μόνο μέ κάθε τι τό «παλαιόν» ἀλλά ἔχει τήν ἀναφορά του καί σέ κάθε τι
«νέον», ὡς τό δεδομένο, τόσο στήν ἴδια τή ζωή τῆς Ὁρθοδοξίας ὅσο καί στό
πλαίσιο τῶν διαθροπίνων σχέσεων.

Τό γνωστό ὅμως αὐτό φαινόμενο τῶν ἐκάστοτε «νέων»
δεδομένων στίς σχέσεις μας μέ αὐτά, τό ἀποδέχεται ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ;
Καί ἂν ναί, μέ ποιό τρόπο ;

Ἀπαντῶ εὐθέως : Τό φαινόμενο αὐτό γιά κάθε, κατ' ἀρχήν,
μή ἐκκλησιαστικό θεσμό, εἶναι ἴσως, καί θά ἔλεγα καί συνήθως, στοιχεῖο
ἀποδεκτό ἢ καί ἀναγκαῖο. Διότι δέν νοεῖται, ὅτι ὑπάρχει κατά κόσμον θεσμός
πού νά μή ἀκολουθεῖ καί νά μή προσαρμόζεται στούς ὅρους καί στίς
ἀπαιτήσεις τῆς καλῶς νοουμένης νεωτερικότητος, καί ἐπομένως πρός τήν
ἐπιδίωξη σύναψης τῶν καταλλήλων σχέσεων μέ τούς φορεῖς αὐτῆς.

Γιά τήν Ὁρθοδοξία, ὅμως, τό πρόβλημα τίθεται ἀπό
τελείως ἄλλη προοπτική.

Ἄν θά πρέπει δηλαδή νά γίνει λόγος γιά ὁποιαδήποτε
ἀποδοχή τῶν «νέων» κατά περίπτωση δεδομένων στίς σχέσεις μας μέ τούς
ἐκτός ἡμῶν ἢ ἂν αὐτή ἢ ἀποδοχή μπορεῖ νά ἀναληφθεῖ καί νά γίνει μόνο ὑπό
ὀρισμένες προϋποθέσεις.

Πρῶτον. Γιά τήν Ὁρθοδοξία κάθε τί τό «νέον» δέν τίθεται
ὡς πόλος ἔλξεως γι' αὐτήν. Σάν κάτι δηλ. πού ἔχει μιά ἀπόλυτη
προτεραιότητα γιά τή ζωή καί τή δράση τῆς.

Γιά τήν Ὁρθοδοξία ἡ πρώτη καί ἄμεση προτεραιότητα εἶναι, σέ κάθε περίπτωση, ὁ ἄνθρωπος καί τό καλῶς νοούμενο σωστικό του συμφέρον. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν. Ὁ ἄνθρωπος στίς σχέσεις του μέ τό Θεό, ὅσο καί μέ τόν ἀδελφό καί συνάνθρωπό του, μέσα σέ μιά «κοινωνία πιστῶν», πού εἶναι σωστά θεμελιωμένη καί σωστικά γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο λειτουργοῦσα, καί πού ἀποβλέπει στή σωτηρία, στή χάρη, στόν ἀγιασμό καί στήν τελική ἀνάσταση καί φορά τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τό Θεό. Τό «νέον», ἡ ἀλλαγή, ὁ ἐκσυγχρονισμός, καί σέ ἀπώτατη ἀνάλυση ἡ νεωτερικότητα, δέν ἀποτελοῦν γιά τήν Ἐκκλησία αὐτοσκοπό. Εἶναι, ἀπλᾶ, διαρθρωτικοί τρόποι βοήθειας καί στήριξης τοῦ ἀνθρώπου ὥστε νά ὑπάρξει μιά σωστή καί πλήρως ἀποδοτική προσέγγιση τοῦ ἰδίου.

Αὐτή εἶναι ἡ τοποθέτηση τῆς Ὁρθοδοξίας ἔναντι τοῦ κάθε «νέου» στοιχείου καί δεδομένου, τό ὁποῖο, φύσει καί θέσει, δομεῖ τήν νεωτερικότητα καί κατά συνέπεια συνάπτεται καί μέ τήν ἑτερότητα.

Δεύτερον. Ἡ ἴδια αὐτή ἔννοια τοῦ «νέου» δέν ἐκλαμβάνεται σάν κάτι πού πρέπει νά ἰσχύσει γιά τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς *a priori* στοιχεῖο γιά τήν κάθε δράση καί ἐξέλιξή της. Σάν κάτι δηλ. πού ἐπιβάλλεται, σ' αὐτήν ἔξωθεν καί πού πρέπει σέ κάθε περίπτωση νά προσδιορισθεῖ, νά προσχεδιασθεῖ καί τελικά νά τεθεῖ σέ λειτουργία γιά τήν ἐντός τῆς Ἐκκλησίας πορεία καί ἀνέλιξη τοῦ κάθε πιστοῦ, καί σέ τελική ἀνάλυση καί τοῦ ὅλου θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας μέσα στό σύγχρονο κόσμο. Δέν εἶναι δηλ. ἕνας εἰδικός στόχος γιά τήν Ἐκκλησία, μαζί μέ ὅλους τούς ἄλλους κύριους στόχους, τούς πνευματικούς, μυστηριακούς, ἀγιαστικούς καί σωστικούς, τούς ὁποίους προτάσσει ἡ Ἐκκλησία δι' ἑαυτήν.

Ἡ Ἐκκλησία, σέ κάθε περίπτωση, κάμνει τό δέον, προκειμένου νά ἐκπληρώσει τήν ἀποστολή της στόν κόσμον καί τήν προσφορά της στόν ἄνθρωπον. Κάμνει τό ἐπιτρεπτό. Τό προβλεπόμενο ἀπό τά «πιστεύω» της καί ἀπό τά «θέσμιά» της. Πάντοτε μέ πνεῦμα κατανόησης καί συγκατάβασης πρὸς τόν ἄνθρωπον. Ἀρχή της εἶναι τό τοῦ Χριστοῦ : «Τό σάββατον διὰ τόν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τό σάββατον» (Μαρκ. Β', 27).

Καί φυσικά, ὕστερα ἀπό μιά τοποθέτηση τῆς Ἐκκλησίας καί μιά τέτοια διαδικασία στήν ἐπιτέλεση τοῦ ἀνανεωτικοῦ καί σωστικοῦ της ἔργου, εἶναι δίκαιο νά θεωρηθεῖ αὐτή, ὅτι ἔχει ἐπιτύχει, στόν ἀποδοτικότερο βαθμό, τήν ὀφειλομένη προσέγγιση πρὸς τόν ἄνθρωπον, μιά προσέγγιση μέ τήν ὁποία δέν διακινδυνεύεται ὁ σεβασμός καί ἡ τήρηση τῶν παραδεδομένων καί τῶν ὁσίων τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε ἀπειλοῦνται ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καί τά λοιπά δικαιώματα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου.

Σέ ἓνα θαυμάσιο κείμενο, πού θυμίζει ἰωάννειο λόγο, τήν Ἐπιστολή πρὸς Ῥωμαίους, ὁ μεταμορφωμένος Παῦλος γράφει : «Μηδενί μηδέν ὀφείλετε εἰ μή τό ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γάρ ἀγαπῶν τόν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε... καί εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακόν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη».

Στήν προοπτική αὐτή ὁ ξένος, ὁ ἀλλοεθνής, ὁ ἀλλόφυλος κι αὐτός ὁ ἐχθρός ἔλκεται, προσεγγίζεται καί γίνεται ἀδελφός. Προνόμια ἢ ἐλλείψεις, ἀξιώματα ἢ ταπεινή καταγωγή, διαφορές ἐθνικότητας, θρησκείας, φυλῆς, φύλου ἢ κοινωνικῆς κατάστασης ἐξαφανίζονται μπροστά στήν

ἀπόλυτη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ πού εἶναι ὁ «ἄλλος». Αὐτή τή συγκλονιστική ἀλήθεια μᾶς ἀποκαλύπτουν τά λόγια τοῦ Παύλου : « Πάντες γάρ υἱοί Θεοῦ ἐστε διά τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γάρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδέ Ἑλλήν, οὐκ ἔνι δούλος οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καί θῆλυ· πάντες γάρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Μέ τήν διευκρίνηση αὐτή φαίνεται καθαρά πῶς ὁ «ἄλλος» γίνεται πραγματικά «πλησίον» κι οἱ κοινωνικοί διαχωρισμοί, οἱ φυλετικές διακρίσεις, κι οἱ ξενοφοβίες χάνουν τό ὅποιοδήποτε ἔρεισμα καί ἀποκαλύπτουν τήν παθολογία καί τήν ἀμαρτωλότητα τοῦ ἀπανθρωπισμοῦ. Ἔτσι ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἐνότητα, γιατί αὐτή εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ ἡ ποικιλία, ἡ ἑτερότητα καί ἡ διαφορετικότητα δέν πρέπει νά μᾶς φοβίζουν.

B. Ὁ διάλογος τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο.

Καλούμεθα σήμερα νά μιλήσουμε ὄχι μόνο γιά τήν Ὁρθοδοξία, ἀπομονώνοντάς την, ἀλλά καί γιά τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο. Γιά μιά παράλληλη δηλαδή πρὸς τήν Ὁρθοδοξία πραγματικότητα, ἡ ὁποία εἴτε τό θέλουμε εἴτε ὄχι, ὑπάρχει, καί φυσικά δέν μπορεῖ οὔτε νά ἀγνοηθεῖ, οὔτε νά ἀμφισβητηθεῖ. Ὁ λοιπός χριστιανικός κόσμος εἶναι ἕνα σύνολο, πού διαφοροποιεῖται μέν στή δομή του καί εἶναι ἀνόμοιος στήν ἐκφρασή του, πλήν ὅμως εἶναι καί ἕνα σῶμα συμπαγές καί αὐτοσυντηρούμενο, πού δέν μπορεῖ νά ἐξοβελισθεῖ ἀπό τόν μείζονα κορμό, τόν ὁποῖο συνοπτικά ἀποκαλοῦμε Χριστιανισμό.

Ἐπομένως, ὁ χριστιανικός αὐτός κόσμος ἀποτελεῖ τήν «ἑτέρα πλευρά» τῆς χριστιανικότητός μας. Καί ἐν ὀνόματι αὐτῆς τῆς χριστιανικότητος, ὁ κόσμος αὐτός διεκδικεῖ δι' ἑαυτόν τήν «ἀπό τοῦ Χριστοῦ» καταγωγή του. Διό καί προσδιορίζεται ὡς κόσμος χριστιανικός, καί ὄχι ὡς κάτι ἄλλο.

Ἡ Ὁρθοδοξία, ἤδη ἀπό τήν πιό πρωτογενή περίοδο τῆς ζωῆς της, μπῆκε σέ μιά ἰδιάζουσα καί ποικίλη, κατά περίπτωση, μορφή σχέσεων πρὸς τόν κόσμο αὐτό. Οἱ σχέσεις αὐτές γνώρισαν πολλές διακυμάνσεις καί κυρίως πολλές δοκιμασίες. Ὑπῆρξαν σχέσεις ἀκραιῆς πολλές φορές, κυρίως ὅταν κατέληγαν σέ ἀντιδικίες, ἀντιπαραθέσεις καί συγκρούσεις ἀκόμη.

Ἡ Ὁρθόδοξη πλευρά εἶχε πάντοτε πλήρη συνείδηση, ὅτι ἡ ἀποκοπή τῶν οὕτως ἢ ἄλλως ἀποστασιοζομένων πρὸς αὐτήν τμημάτων τοῦ χριστιανικοῦ συνόλου, εἴτε ἐπρόκειτο γιά τίς ἱστορικές αἱρέσεις τῆς πρώτης χιλιετίας, εἴτε ἦταν τά μεταγενέστερα μεγάλα καί ἀλυσιδωτά σχίσματα τῶν Δυτικῶν μεταξύ τους ἢ ὅλων μαζί ἀπό τήν Ἀνατολή, ἡ ἀποκοπή, λέγω, αὐτή ἀποτελοῦσε - ὅπως ἀποτελεῖ καί σήμερα - τό πιό ὀδυνηρό γεγονός στήν ἱστορική διαδρομή τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἐν τούτοις, σέ ὅλη αὐτή τήν κατάσταση, ἡ Ὁρθοδοξία δέν ἀπέφυγε νά μένει πιστή στήν εὐθύνη της καί νά κάμνει τό χρέος της γιά νά ἀντιστραφεῖ ἡ ἀρνητική αὐτή ὄψη τῶν πραγμάτων σέ στοιχεῖο θετικό, γί' αὐτήν καί γιά τό λοιπό χριστιανικό κόσμο. Ἀναζήτησε, δηλαδή, καί ἐφάρμοσε ὅλα ἐκεῖνα τά μέσα καί τίς μεθόδους, πού θά ὑπερφαλάγγιζαν τά θλιβερά φαινόμενα τῆς διαιρέσεως καί ἀντιπαλότητος, καί θά ἐξασφάλιζαν στήν ἴδια

συνθῆκες εἰρηνικότερης ζωῆς καί μινιμότερης εὐστάθειας καί ἐνότητος. (βλ. ἀπόπειρες διαλόγου ἀμέσως μετά τήν Δ' Οἰκουμενική Σύνοδο ἢ ἀμέσως μετά τό σχῆσμα τοῦ 1054).

Ἔλα αὐτά ὅμως σημαίνουν, ὅτι οἱ διαχριστιανικές σχέσεις διέγραφαν – καί φυσικά ἐξακολουθοῦν νά διαγράφουν – μιά ὄντως ἰδιάζουσα τροχιά, μέ τά γνωστά «σκαμπανεβάσματα» τους καί μέ τά «σύν» καί τά «πλήν» τους.

Ἀσφαλῶς ἡ ἱστορία ἔχει καταγράψει τό δικό της λόγο. Καί εἶναι λόγος δεσμευτικός. Εἶναι λόγος, τό λιγότερο ἐνδεικτικός γιά τή χάραξη μιᾶς σωστής τακτικῆς καί γραμμῆς πλεύσεως στήν ἀντιμετώπιση τοῦ ὅλου προβλήματος.

Μιλώντας πάντοτε γιά τό σήμερα τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδοξίας μέ τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο, θά πρέπει ἐκ τῶν πραγμάτων νά προσδιορίσουμε, ὅτι οἱ σχέσεις της αὐτές διενεργοῦνται καί προωθοῦνται πρὸς δύο βασικές κατευθύνσεις, ἀφενός μὲν πρὸς τούς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους μέ συγκεκριμένες Ἐκκλησίες καί Ὁμολογίες, καί ἀφετέρου πρὸς τήν παρουσία της, μέ ὅσα ἡ παρουσία αὐτή συνεπάγεται, πρὸς τήν Οἰκουμενική Κίνηση, διά μέσου τῶν κυριωτέρων Ὁργάνων της, (τό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν, τό Συμβούλιο Εὐρωπαϊκῶν Ἐκκλησιῶν καί τά λοιπά μερικότερης συνθέσεως περιφερειακά ἢ τοπικά ἢ ἄλλα ὄργανα τῆς Κινήσεως).

Καί οἱ μὲν θεολογικοί διάλογοι, σάν μιά ἀνάγκη ἱστορική καί ἐμπράγματη, ἀκολουθοῦν καί θά ἀκολουθήσουν τό δρόμο τους. Θά ὑπάρχουν ὅπως καί ὑπάρχουν, ἐνδοιασμοί γιά τόν τρόπο διεξαγωγῆς των καί

διά τήν ἔκβασή τους. Ἀλλ' ὅπωςδήποτε οἱ διάλογοι αὐτοί ὑπάρχουν, κάθε καινούριο ἄνοιγμα τέτοιων θεολογικῶν διαλόγων θά πρέπει νά γίνεται μέ περίσκεψη καί φειδώ, καί ἡ Ὁρθοδοξία ὀφείλει νά στηρίξει τόν θεσμό τους καί νά ἀπαιτήσῃ ἢ νά βοηθήσῃ στήν ὀρθή καί ὀρθολογική διεξαγωγή καί ἀνάπτυξή τους, χωρίς νά παραβλάπτονται καί χωρίς νά ζημιώνονται ἡ ἀκεραιότητα καί τό ἀδιαμφισβήτητο τῆς πίστεως καί διδασκαλίας τῆς.

Ἡ δέ Οἰκουμενική Κίνησις ὡς ἰδέα καί ὁ Οἰκουμενισμός ὡς πράξις καί ἔργον, διαγράφουν τή δική τους τροχιά, μέσα στήν ὁποία προωθεῖται, σέ διάφορους συναναπτυσσόμενους τομεῖς, ἡ ἰδέα τῆς συνυπάρξεως καί τῆς ἐνότητος μεταξύ τῶν συμβαλλομένων μερῶν.

Ἀλλά ὁ ἴδιος αὐτός Οἰκουμενισμός δημιουργεῖ καί ὀρισμένα ἀντισώματα στό σῶμα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὀρισμένες ἀντιδράσεις στίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, πού δυνάμει ἀλλά καί ἐμπραγμάτως ὀδηγοῦν σέ συγκεκριμένες κρίσεις, οἱ ὁποῖες στό σύνολό τους, ὅπως ἀποδείχθηκε, εἶναι δικαιολογημένες, ἀλλά καί δυσεπίλυτες. Καί, ἀναμφιβόλως, οἱ κρίσεις αὐτές πρέπει νά ἀντιμετωπισθοῦν μέ τή δέουσα σοβαρότητα καί προσοχή καί νά ἐπιλυθοῦν κατά τόν πιό σωστό καί ὀρθολογικό τρόπο, διότι ἄλλως τά πράγματα θά ἐξελιχθοῦν ἐπί τό ἀρνητικότερο, καί αὐτό θά εἶναι εἰς βάρος τῆς θιγόμενης Ὁρθοδοξίας, ἀλλά καί αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενισμοῦ - ἐπαναλαμβάνω - ὡς ἰδέας καί ὡς ἔργου.

Εἶναι γνωστές οἱ κρίσεις πού ἔχουν δημιουργηθεῖ στό διπλό αὐτό χῶρο, τόσο τῶν θεολογικῶν διαλόγων, ὅσο καί τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. Δέν θά ἐπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες. Ἐπιλεκτικά καί σάν παράδειγμα θά ἀναφέρω, προκειμένου γιά τούς διμερεῖς διαλόγους, τήν ἀπό ἐτῶν βιούμενη κρίση

του θεολογικού διαλόγου με τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία ἐξ αἰτίας τῆς Οὐνίας. Καί γιά τόν Οἰκουμενισμό καί γιά τίς σχέσεις τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν μέ τό Π.Σ.Ε., ἀρκεῖ νά ἀναφερθεῖ ἐδῶ ἡ κρίση πού σημειώθηκε, τά τελευταῖα χρόνια, σέ ὀρισμένες ἀδελφές Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Εἶναι μιά κρίση πού ὀδήγησε, μερικές τουλάχιστον ἀπό αὐτές, μέχρι τοῦ σημείου νά ἀποχωρήσουν ἀπό τό Συμβούλιο, διότι διακινδύνευε ἡ κανονική τάξις στό ἐσωτερικό τους, τόσο ἀπό ἐνδογενεῖς γι' αὐτές λόγους, ὅσο καί διότι μεσολάβησαν οἱ γνωστές διαβρωτικές ἐνέργειες ὀρισμένων ὑπερσυντηρητικῶν καί φουνταμενταλιστικῶν κύκλων (γνωρίμων στόν ἐδῶ καί στόν εὐρύτερο διορθόδοξο χῶρο), κύκλων οἱ ὁποῖοι ἐξώθησαν ἐν πολλοῖς τά πράγματα σέ ἀκραῖες καταστάσεις.

Ὅλα ὅμως αὐτά ὀδηγοῦν στήν ἐξῆς βασική σκέψη : Γιά νά προωθηθοῦν ὀρθά καί ἀποτελεσματικά οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας σήμερα μέ τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο, εἴτε μέσα ἀπό τούς θεολογικούς διαλόγους, εἴτε μέσα ἀπό τό χῶρο τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, χρειάζεται νά ξεδιαλύνουν μερικά «σημεῖα-ἀρχές», τίς ὁποῖες ἡ Ὁρθοδοξία πρέπει αὐτή πρώτη, ὀριστικά καί μέ καθοδηγητική διάθεση καί πρωτοβουλία, νά προσδιορίσει καί νά προβάλλει πρὸς τά ἔξω, μέ βαρύτητα, σαφήνεια καί οἰκοδομητικό πνεῦμα.

Θά ἤθελα νά ἐπικεντρώσω τήν ἐν προκειμένῳ σκέψη μου σέ τέσσερα κυρίως σημεῖα, τά ὁποῖα καί θεωρῶ ὅτι εἶναι σημαντικά γιά τά ἐφ' ἐξῆς τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο.

Ἴδού τά σημεῖα αὐτά :

α) Νομίζω, ὅτι εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο νά ξεκαθαρίσει ὁ ὀρίζων σέ ὅ,τι καλούμεθα νά συζητήσουμε μέ τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο.

Καί παίρνω σάν παράδειγμα τήν εὐρύτητα σήμερα χρησιμοποιούμενη ὀρολογία στίς συζητήσεις μας μέ τούς συνομιλητάς μας.

Εἶναι γνωστό, ὅτι ἡ θεολογία τῶν ὅποιων προβλημάτων μας περνᾷ ἀναπόφευκτα ἀπό τούς ὅρους πού χρησιμοποιοῦμε. Οἱ ὅροι ἔχουν τό δικό τους βάρος καί χρήζουν ἰδιαίτερης προσοχῆς, τόσο στή χρήση τους, ὅσο καί στή σωστή ἐρμηνεία καί ἀξιολόγησή τους. Μιλᾷμε συνεχῶς π.χ., γιά τόν Οἰκουμενισμό. Καί ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι ἔχουμε τή δική μας ἀντίληψη περί αὐτοῦ. Αντίληψη ὅμως ἔχουν καί ὅλοι οἱ ἄλλοι. Καί οἱ ἀντιλήψεις τους δέν συμπίπτουν, διαφοροποιοῦνται ἢ καί ἀλληλοαναιροῦνται. Ποιός μπορεῖ νά ἰσχυρισθεῖ, ὅτι τό ὅλο πρόβλημα τῶν σχέσεών μας δέν ἐπιβαρύνεται ἀπό τήν ἐν προκειμένῳ ἀσάφεια καί πολυφωνία ;

Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά ὅλους τούς παράλληλους ὅρους στίς συζητήσεις μας, ὅρους πού ἔχουν, ὅπως ὅλοι μας ξέρουμε, μιά ἄλλη γιά τήν Ὁρθοδοξία ἐκκλησιακή καί ἐκκλησιολογική βαρύτητα καί ἄρα καί ἐπίπτωση. Γιά παράδειγμα, ὁ ὅρος «Κοινωνία» («Communion»), ὁ δυσερμήνευτος γιά μᾶς ὅρος «Fellowship», οἱ ὅροι «ἐνότης» καί «ένωσης», «Ἐκκλησία καί Ἐκκλησίαι», «Ἐκκλησία καί Ὁμολογία», «αἵρεσις, σχίσμα, αίρετικοί, αίρεσιάρχαι, σχισματικοί, κ.λ.π...». Ἐπιπλέον, ὁ τόσο ἀμφιλεγόμενος καί πολυσυζητημένος ὅρος «Intercommunion» («Μυστηριακή Διακοινωνία»), ὁ ὅρος «συμπροσευχή» μέ ἕτεροδόξους κ.λ.π.

Ποιός μπορεῖ νά ἀγνοήσει τή ζημιᾶ πού κάμνει ἡ ἠθελημένη πολλάκις ἀσαφῆς χρήση ἢ κατάχρηση τῶν ὀρων αὐτῶν στίς σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς τούς ἕξω ;

β) Αλλά τό πρόβλημα τῆς ὀρολογίας δέν εἶναι τό μόνο ἀνοικτό γιά μᾶς θέμα. Ὑπάρχουν καί ἄλλα προβλήματα, εἰδικότερης ὕφῆς καί σημασίας γιά τήν Ὁρθοδοξία. Καί αὐτό ὀδηγεῖ στή βασική ἀνάγκη νά προβλέπονται καί νά ἐπισημαίνονται ἀπό δικῆς μας Ὁρθόδοξης πλευρᾶς οἱ ἐκτροπές καί οἱ ἐκ τούτων κίνδυνοι, πού δημιουργοῦνται γιά μιά συνετή καί ἀναμφίλεκτη δημιουργία καί προώθηση καθαρῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς τόν ἐκτός αὐτῆς χριστιανικό κόσμο. Εἶναι ἀνάγκη νά τονίσουμε, ὅτι ὑπάρχει καί μιά ὑπολανθανόντως κινούμενη τάση καί πορεία πρὸς μερικές ὑποπτες ἐκτροπές τῆς ὀλης Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, οἱ ὀποῖες ἀνησυχοῦν τίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες καί τίς συνειδήσεις τῶν ποιμνίων, καί οἱ ὀποῖες εἶναι οἱ ἐξῆς :

1. Ἡ πιθανή «διεθνοποίηση» τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, μέ ἀνοιγμα πρὸς τά ἔξω, πρὸς τίς ἄλλες θρησκείας, πρὸς τίς ἄλλες ἰδεολογίες, πρὸς ἄλλους κοσμικούς θεσμούς, μέ τάση καί διάθεση συγκρητισμοῦ, ἀλληλοσυνδέσεως καί ἀλληλοεξαρτήσεως, ἀμφιβόλων διασυνδέσεων καί διαπλεκόμενων ἐνδιαφερόντων καί συνεργασιῶν, οἱ ὀποῖες εἶναι ξένες πρὸς τήν φύση καί τόν χαρακτήρα τοῦ Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ὡς χώρου συναντήσεων καί προωθήσεως τῶν σκοπῶν, τῶν ἐνεργειῶν καί τῶν δρωμένων, γιά τά ὀποῖα ἐνδιαφέρονται οἱ Ἐκκλησίες – μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., οἱ ὀποῖες Ἐκκλησίες στοχεύουν στήν ἐνότητα, στήν καταλλαγὴν καί στήν εἰρήνην.

2. «Ἡ παγκοσμιοποίηση» τῆς Οἰκουμενικῆς ἰδέας καί τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως (πρβλ. Global Forum). Εἰς τί συνίσταται αὐτή; Εἰς τήν συγκέντρωσιν ὀλων τῶν μορφῶν συνειδησιακῶν λειτουργιῶν, σκέψεων, πεποιθήσεων, παραδόσεων, διδασκαλιῶν, ἀκόμη δέ καί κεφαλαιωδῶν

δογματικῶν πεποιθήσεων ἐντός μιᾶς εὐρύτερης χοάνης, ἐντός τῆς ὁποίας ἡ αὐτοτέλεια, ἡ ἰδιαιτερότητα καί κυρίως ἡ αὐτοσυνειδησία τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ διαστρεβλώνεται ἢ καί χάνεται τελείως.

Δέν νομίζω ὅτι χρειάζεται εὐρύτερος λόγος γιά ὅλα αὐτά. Ὅσο πιά γρήγορα ξεκαθαρίσουν τά πράγματα γύρω ἀπό ὅλα αὐτά τά προβλήματα, τά ὁποῖα δέν εἶναι μόνο λεκτικά – τό τονίζω ἰδιαιτέρως αὐτό - ἀλλά εἶναι καί ἀπολύτως οὐσιαστικά καί ὅσο πιά θετικά ἐντοπισθοῦν οἱ πιθανές ἐκτροπές καί ἀρνητικές ἐξελίξεις γύρω μας, τόσο καλύτερα θά μπορούμε νά προσβλέπουμε σέ πιά καθαρές καί οἰκοδομητικές σχέσεις μέ τόν λοιπό χριστιανικό κόσμο.

3. Πρέπει ἡ Ὁρθοδοξία, αὐτή πρώτη καί μέ δική της εὐθύνη, νά ξεκαθαρίσει τίς θέσεις της καί τίς τοποθετήσεις της στό χῶρο αὐτό τῶν σχέσεών της πρὸς τοὺς ἔξω, ὥστε νά μὴν χωροῦν ἀμφιβολίες, νά μὴν ὑπάρχουν ἀμφιλογίες, νά μὴ γεννῶνται ὑποψίες στοὺς ἄλλους γιά τίς ἀπόψεις της, νά εἶναι ἀναμφίλεκτες καί ἀπό κοινοῦ εἰλημμένες οἱ ἀποφάσεις πού θά παίρνονται καί νά ἀπηχοῦν πανορθόδοξη συναίνεση καί ἀποδοχή. Μόνο ἔτσι θά καταστήσουμε ἀκουστή καί σεβαστή τή φωνή μας.

4. Ὀφείλει, τέλος, ἡ Ὁρθοδοξία νά ὀριστικοποιήσει ἀπό θεολογικῆς πλευρᾶς τή θέση πού πρέπει νά πάρει, πού πρέπει νά παίρνει σέ κάθε περίπτωση, ὅταν προσομιλεῖ πρὸς τοὺς ἔξω καί καλλιεργεῖ τίς ὁποιοσδήποτε θεολογικές σχέσεις καί ἐπαφές μέ αὐτούς, ἰδιαίτερα σέ θέματα πού ἄπτονται τῆς διδασκαλίας, τῆς παραδόσεως καί τῆς πίστεώς της. Αὐτό σημαίνει, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία πρέπει νά δηλώσει πρὸς κάθε κατεύθυνση, ὅτι εὐθύνη της εἶναι-καί ὅτι γιά τήν εὐθύνη της αὐτή δεσμεύεται-ὥστε σέ κάθε

μορφή έπαφής ή διαλόγου μέ δογματικό περιεχόμενο δέν πρόκειται μέν νά αποφεύγει νά έκθέτει καί νά προβάλλει τά τής πίστεως καί διδασκαλίας της, αλλά αύτή, γιά κανένα λόγο, δέν πρέπει νά σημαίνει ότι θέτει αύτά ύπό άμφιλεγόμενη συζήτηση καί κυρίως ύπό όποιαδήποτε άμφισβήτηση. Θα μού έπιτρέψετε νά σās διαβάσω ένα απόσπασμα από τή Δήλωση, στό Συνέδριο Πίστις καί Τάξις του 1952, :

«...Η Έλληνική Όρθόδοξος Έκκλησία έπιφυλάσσει δι' έαυτήν καί μόνην τό δικαίωμα νά όρίζη τί είναι σφαλερόν εις θρησκευτικά ζητήματα καί τί είναι σύμφωνον ή άσύμφωνον πρός τήν πίστιν αύτης. Διά τουτο, αύτη έπιτρέπει εις τούς Θεολόγους αύτης ή τούς Καθηγητάς τής Θεολογίας τών Όρθοδόξων Θεολογικων Σχολων, καί πρό παντός εις τούς αντιπροσώπους αύτης εν συνεδρίοις, νά κάμνουν μόνο θετικές καί όριστικές άνακοινώσεις αξιωματικως περί τής πίστεως μας, χωρίς νά εμπλέκωνται εις άγόνους συζητήσεις ή νά ψηφίζουν δι' άποφάσεις επί ζητημάτων πίστεως, λατρείας καί διοικήσεως, τά όποια άλλωστε δέν είναι δυνατόν νά καθορισθουν κατά τοιουτον τρόπον». Δέν χάνει, όμως τίποτε από τήν αξία της ή θέση αύτή τής Όρθοδόξου εκείνης Δηλώσεως. Αποτελει καθήκον άμετακίνητο τής Όρθοδοξίας, στίς σχέσεις της μέ τό λοιπό χριστιανικό κόσμο, νά σέβεται καί νά τηρει τήν βασική αύτή αρχή. Η Όρθοδοξία έχει χρέος νά προβάλλει τή διδασκαλία, τήν πίστη καί τά δόγματά της. Αλλά δέν τά συζητει.

Γ' Ό διαθρησκευτικός διάλογος .

Η σημερινή πραγματικότητα, έχει καί αύτή τό δικό της λόγο, τίς δικές της προοπτικές καί θα έλεγα καί τίς δικές της προδιαγραφές σέ ό,τι άφορα στό γενικώτερο θέμα του διαλόγου τής Όρθοδοξίας πρός τούς έξω.

Σήμερα, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, μεταξύ τοῦ χθές καί τοῦ σήμερα, μεταξύ τῶν τότε συνθηκῶν καί αὐτῶν πού ἰσχύουν τώρα, καί βεβαίως ἀποφευγομένων ὀρισμένων ὑπερβολῶν σέ ὀξύτητες καί φανατισμούς, πού δέν προσιδιάζουν στή φύση τῆς Ὁρθοδοξίας καί εἶναι στοιχεῖα ξένα πρὸς τὴν παράδοσή της, σήμερα ἡ Ὁρθοδοξία βρίσκεται καί κινεῖται μέσα σ' ἓνα κόσμο πού ἔχει ἄλλους ρυθμούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι διάφοροι ἀπὸ ἐκείνους τοῦ παλαιότερου, ἀλλά καί τοῦ πιό πρόσφατου παρελθόντος. Καί φυσικά καί ὁ Χριστιανισμός στό σύνολό του ἔχει στραφεῖ πρὸς τίς ἀρχές τῆς ἐπικοινωνίας, τῆς ἀλληλοπροσεγγίσεως, τῆς ἀλληλοκατανοήσεως καί τῆς ἐν τῇ ἐνώσει αὐξήσεως τῆς παρουσίας του στήν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ἡ Ὁρθοδοξία, ἀπὸ δικῆς της πλευρᾶς, ἔχει ὄχι μόνο πλήρη γνώση καί συνείδηση αὐτῆς τῆς εὐρύτερης πραγματικότητας, ἀλλά καί αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη ὄχι ἀπλῶς νά ἐνταχθεῖ στή γενικώτερη αὐτή προσπάθεια, ἀλλά καί νά πρωτοστατήσῃ, ὅπου καί ὅπως αὐτό εἶναι δυνατό καί ἐφικτό, νά εἰσηγηθεῖ καί νά ἀναλάβῃ τίς ἐνδεικνυόμενες πρωτοβουλίες, ὥστε αὐτό πού μπορεῖ νά εἶναι σωστό, ὑγιές καί σοβαρό καί πολλά ὑποσχόμενο στό χῶρο τῶν διαθρησκειακῶν σχέσεων, νά ἐμπνέεται καί ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἴδια, νά προωθεῖται ἀπ' αὐτήν, ὅσο εἶναι δυνατόν, ἀλλά καί συναντώμενο στόν διαθρησκειακό χῶρο, νά ἐλέγχεται ἀπ' αὐτήν καί νά ὀδηγεῖται σέ ἀποδεκτές ἐκβάσεις καί σέ θετικά ἀποτελέσματα ὑπὲρ τοῦ γενικώτερου καλοῦ.

Ἡ Ὁρθοδοξία, κατὰ ταῦτα, δικαιούται νά καλέσῃ τὸν ἐκτός αὐτῆς θρησκευτικό κόσμο νά διαμορφώσῃ μιά διαφορετικὴ καί νέα ἀντίληψη γιὰ τίς σχέσεις του πρὸς αὐτήν, πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία. Μιά ἀντίληψη,

τήν ὁποία θά ἔχει ἢ ἴδια υἰοθετήσει καί προβάλλει πρὸς κάθε τίμιο καί πρόθυμο γιά καταλλαγή καί συνεννόηση συνομιλητῆ της, ὥστε νά ὑπάρξει μιὰ γενικώτερη στάση πού θά εἶναι ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους ἢ τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς περισσότερους, μέ ὅλη τήν ἀπαιτούμενη εἰλικρίνεια, ἐντιμότητα, καί ἀμοιβαιότητα.

Οἱ τρεῖς γνωστὲς μονοθεϊστικὲς θρησκείες (Ἰουδαϊσμός, Χριστιανισμός, Ἰσλάμ) βρίσκονται σήμερα στὶς ἀρχές ἑνός διαλόγου στὸν ὁποῖον πρωτοστατεῖ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Στὴ φάση αὐτὴ ὁ στόχος τοῦ διαλόγου περιορίζεται στὴν «ἀνεκτικότητα», τὴν ἀποφυγὴ τῶν συγκρούσεων στό ὄνομα τῆς θρησκείας. Ὅσο καί ἂν δέν μᾶς ἱκανοποιεῖ αὐτό, δέν παύει νά εἶναι χρήσιμο, καί ἴσως ἐπιτακτικόν. Πρέπει ὅμως νά προχωρήσουμε πιὸ πέρα. Νά θέσουμε τὰ θρησκευτικὰ «πιστεύω» μας μπροστά στὰ ὑπαρξιακὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί νά ἀξιώσουμε ἀπαντήσεις. Κάθε θρησκευτικὴ πίστη πρέπει νά δείξει ὅτι ὑπάρχει ὄχι γιὰ νά σκλαβώνει, ἀλλὰ γιὰ νά ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο καί νά ἀπαντᾷ στὰ βαθύτερα ὑπαρξιακὰ προβλήματα του.

Στὰ πλαίσια τοῦ συγκεκριμένου διαλόγου τὸ πρόβλημα δέν εἶναι στὸν μονοθεϊσμό καθ'αυτὸν, ἀλλὰ στὸν τρόπο πού τὸν κατανοοῦμε, καί κυρίως στό πῶς ἀντιλαμβανόμαστε τὴν Ἀλήθεια. Ἄν ἐντοπίσουμε τὸ πρόβλημα στὸν μονοθεϊσμό, δέν θά μπορέσουμε νά ἐξηγήσουμε τὸ γιατί κατέφυγαν σέ βία, πολλές φορές μάλιστα ὠμῆ, γιὰ νά ἐπιβάλουν τὰ «πιστεύω» τους πολυθεϊστὲς, ὅπως ὁ Μᾶρκος Αὐρηλιὸς καί ἄλλοι ρωμαῖοι αὐτοκράτορες, ἢ ἀκόμα καί καθεστῶτα πού εἶχαν ὡς ἔμβλημά τους τὴν ἀθεΐα. Τὰ σύγχρονα ὅμως γεγονότα ἐπιβεβαιώνουν, ὅτι τὸ θρησκευτικὸ πρόβλημα

δέν είναι ό μονοθειϊσμός, αλλά ό φονταμενταλισμός, ό όποϊος έγκλωβίζει τήν Αλήθεια στό γράμμα πού «άποκτείνει» (Β' Κορ. Γ',6). Αντίθετα ένας μονοθειϊσμός άνοιχτός στήν έτερότητα δέν είναι καθόλου άδιανόητος. Μένει νά δοῦμε άν μέ τίς ύπάρχουσες μορφές μονοθειϊσμοῦ μπορεϊ νά διεξαχθεϊ ένας διαθηρσκευιακός διάλογος πού θά μάς όδηγήσει πέρα από τήν άνεκτικότητα, σέ μιά ειλικρινή από κοινού αναζήτηση τής Αλήθειας. Έναν τέτοιο διάλογο δέν φαίνεται νά μάς ύπόσχονται άμεσα οί ύπάρχουσες μονοθειϊστικές θρησκευεις και οί μέχρι σήμερα διοργανούμενοι διαθηρσκευιακοί διάλογοι. Πιστεύω όμως ότι άργά ή γρήγορα θά ύποχρεωθούν νά τό πράξουν. Τά φλέγοντα ύπαρξιακά προβλήματα, κοινά σέ όλους τούς άνθρώπους άνεξάρτητα από τά θρησκευτικά πιστεύματά τους, όγκώνονται και γίνονται πιο πιεστικά. Η έπιτεινόμενη φορά προς παγκοσμιοποίηση και ή συνειδητοποίηση του οικολογικού κινδύνου θά άρκέσουν για νά έρθουν σύντομα στήν έπιφάνεια τά πιο βαθιά και συγχρόνως κοινά και πανανθρώπινα προβλήματα. Κάτω από τήν πίεση αυτών των προβλημάτων οί θρησκευεις θά ύποχρεωθούν νά άνοιξουν τον κλειστό έαυτό τους, νά συνδέσουν τό παρελθόν τους μέ τό μέλλον, όχι μόνο τό δικό τους, αλλά και των άλλων. Στή βάση αυτή ό βαθύς, ειλικρινής διαθηρσκευιακός διάλογος δέν θά είναι άπλως δυνατός· θά έχει αρχίσει νά γίνεται κιόλας πραγματικότητα.

Υστερα από όσα άνέφερα θά ήθελα νά κατακλείσω τήν Εισήγησή μου μέ μιά παύλεια προτροπή, ιδιαίτερα επίκαιρη και καθοριστική του ρόλου τής Όρθοδοξίας στον κόσμο του σήμερα, αλλά και όλων μας, είτε ως φορέων είτε ως παραληπτών του όρθοδόξου θεολογικού ήθους τής Έκκλησίας μας. Λέγει ό Απόστολος Παῦλος : «Ου γάρ έστι ή βασιλεία του

Θεοῦ βρω̄σις καί πόσις, ἀλλά δικαιοσύνη καί εἰρήνη καί χαρά ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. Ὁ γάρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος (γίνεται) τῷ Θεῷ, καί δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις. Ἄρα οὖν τά τῆς εἰρήνης διώκωμεν καί τά τῆς οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους» (Ρωμ. 14, 17-19).

Ναί, τά τῆς εἰρήνης καί τά τῆς οἰκοδομῆς, τῆς εἰς ἀλλήλους.